

ว้ายงูเละ

ว้ายงูเละ เป็นศิลปะการเล่นเงาที่นิยมกันมาเป็นเวลาช้านานในพื้นที่บริเวณสามจังหวัดภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เป็นศิลปะการแสดงที่มีรูปแบบของตนเอง ชาวไทยพุทธในพื้นที่ดังกล่าวเรียกว่า “หนังตะลุงมลายู หรือว้ายงูลิต” ชาวไทยมุสลิมเรียกเป็นภาษามลายูถิ่นที่ว่า “วอแยงูเละ หรือว้ายงูเละ”

การสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของว้ายงูเละ บางท่านเชื่อว่าจะได้รับแบบอย่างมาจากอินโดนีเซีย โดยผ่านทางมลายู (มาเลเซีย) อีกทอดหนึ่ง กล่าวกันว่าหนังชวาเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์ ราวปี พ.ศ. ๒๓๒๙ เมื่อสมเด็จพระราชวังบวรฯ รัชกาลที่ ๒ รับสั่งให้อพยพครอบครัวชาวปัตตานีเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในบริเวณคลองมหานาค และแถบบริเวณหน้าวัดชนะสงคราม ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สุนทรภู่ ซึ่งเป็นกวีในราชสำนักได้ถ่ายทอดภาพจรรยาบรรณของหนังชวาออกมาเป็นอักษรครั้งแรก ดังปรากฏอยู่ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนทำศพนางวันทองว่า

“เหล่าเจ้าพวกแขกแทรกเข้ามา
พิศดูหน้าตามันป้อทลอ
รูปร่างโสมมผมหยิกงอ
จมูกโด่งโค้งคอเหมือนเปรตยืน”

จากบทกลอนข้างต้น นี้ทำให้ทราบว่าหนังชวาได้เข้ามาในประเทศไทยแล้ว และลักษณะของรูปหนังชวามีลักษณะแปลกออกไปคือ มีหน้าตาไม่เหมือนมนุษย์โดยทั่วๆ ไป จะมีรูปร่างน่าเกลียด ผมหยิก จมูกโด่งโค้งงอ คอยาวไม่ได้สัดส่วน เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาจะทำให้รูปหนังให้เหมือนมนุษย์ไม่ได้นั่นเอง

เรื่องที่แสดงนั้นหนังชวานิยมเล่นเรื่องอิเหนา ส่วนของไทยนิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ หรือที่เรียกในภาษามลายูถิ่นปัตตานีว่า ฮีกายัตศรียามและฮีกายัตราวณอ (ท้าวราพณ์) เรื่องราวณอ หรือท้าวราพณ์นิยมเล่นเวลาแค้น ไท้ครุ ด้วยนับถือตัวหนังราวณอเป็นพระเจ้า เช่นเดียวกับฤาษีของหนังตะลุงไทย ในปัจจุบันเรื่องที่แสดงไม่จำกัดเฉพาะเรื่องอิเหนาหรือรามเกียรติ์เท่านั้น

องค์ประกอบในการแสดงว้ายงูและ ว้ายงูและคณะหนึ่งเรียกว่า ๑ โรง ประกอบด้วยดาปลั่ง (นายหนัง) และวอแย (รูปหนัง) เรื่องที่แสดง เครื่องดนตรี ลูกคู่ ฉากและองค์ประกอบอื่นๆ

ดาปลั่ง (นายหนัง) เป็นทั้งคนพากย์และคนเขตรูป การพากย์จะต้องพากย์ได้หลายๆ เสียงทั้งผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก คนแก่ ยักษ์ตลอดจนตัวเสนา เป็นต้น และยังเป็นผู้กำกับการบรรเลงของดนตรีประกอบ เป็นผู้บริหารงานทั้งหมดในคณะอีกด้วย

วอแย (รูปหนัง) ทำจากหนังวัว หรือหนังควาย โดยเฉพาะหนังลูกวัว หรือหนังลูกควาย เพราะไม่มีไขมันมากนัก เวลาแกะเป็นรูปทำได้ง่าย และทำให้สีติดทนนาน ว้ายงูและคณะหนึ่งๆ จะมีรูปหนังไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับความจำเป็นในการใช้ รูปหนังว้ายงูและแบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑. รูปหนังที่ได้รับอิทธิพลจากหนังขวา ได้แก่ รูปเทวดา และตัวตลกเวาะโชะ ซึ่งถือว่าเป็นรูปเคารพ สำหรับตัวตลกเวาะโชะนั้นถือว่าเป็นตัวแทนของเทวดาให้ลงมาอยู่ร่วมกับมนุษย์คอยดูแลความทุกข์สุขของมนุษย์จึงถือเป็นตัวศักดิ์สิทธิ์ รูปเหล่านี้ตามความเชื่อทางศาสนาจะทำรูปให้เหมือนมนุษย์ไม่ได้

๒. รูปหนังที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงเรื่องโบราณ คือเรื่องศรีรามอ (พระราม) จะมีรูปหนังทั้งฝ่ายธรรมะและฝ่ายอธรรม เช่น รูปศรีรามอ (พระราม) ลักษณะนอ (พระลักษมณ์) สิตีเทวี (นางสีดา) หนุแม (หนุมาน) ฝ่ายอธรรม เช่น มหาราชา นอ (ทศกัณฐ์) เป็นต้น รูปที่เขียนขึ้นเหล่านี้มักจะมีมงกุฎยอดแหลมสวมใส่เครื่องทรงครบถ้วนตามแบบฉบับหนังเจ้า เช่นเดียวกับหนังตะลุงไทย

๓. รูปหนังที่มาจากหนังตะลุงไทยภาคใต้ ได้มาจากการหยิบยืมจากหนังตะลุงไทย ได้แก่ รูปเจ้าเมือง มเหสี ฤาษี และตัวตลกไอ้เท่ง เป็นต้น

๔. รูปหนังละครพื้นบ้าน ส่วนใหญ่จำลองมาจากบุคลิกของชาวบ้านมุสลิมไม่ว่าจะเป็นรูปร่าง ทรงผม เครื่องประดับ รองเท้า ทั้งที่เป็นแบบเดิม และประยุกต์ขึ้นมาใหม่ตลอดจนการแต่งกายตามสมัยนิยมเช่นในปัจจุบันนี้

สำหรับรูปตัวตลกซึ่งถือว่าเป็นตัวชูโรงนั้น นอกจากว้ายงูและจะยืมไอ้เท่งมาจากหนังตะลุงไทยแล้ว ยังมีตัวตลกของตนเอง คือ เวาะโชะ เวาะเยาะ สะอี และสะมะ ร่วมแสดงด้วยทุกครั้ง

เจอรืตอ (เรื่องที่แสดง) เรื่องที่แสดงมี ๒ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ เรื่องโบราณที่จดจำกันมา คือ เรื่องฮิกายัตศรีรามอ มักใช้แสดงกับบน และเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ จากนิยายไทย อีกประเภทหนึ่งคือ นิยายสมัยใหม่ที่นายหนังแต่งขึ้นเอง ดัดแปลงมาจากนิยายไทยบ้าง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก การต่อสู้กับอุปสรรคของชีวิต เรื่องราวเสียดสีสังคม เฉพาะถิ่น เป็นต้น

ปางง (โรงหนังและส่วนประกอบของโรงหนัง) โรงหนังว้ายงูและ เป็นโรงเรือนเพิงหมาแหงน มีขนาดกว้าง ๔ - ๕ เมตร ลึก ๔ - ๕ เมตร เสาหน้าสูง ๕ เมตร เสาหลังสูง ๔ เมตร ส่วนที่ยกพื้นสูงประมาณ ๒ เมตร มีบันไดขึ้นทางหลังโรง แต่เดิมนิยมมุงหลังคาด้วยจาก และกันด้วยใบมะพร้าวสาน ปัจจุบันนิยมใช้ผ้าสำหรับทำเต็นท์มากันแทน

ส่วนจอหนังเป็นผ้าขาวกว้างประมาณ ๒.๕ - ๓ เมตร ยาว ๔ - ๕ เมตร ขอบจอจะเป็นผ้าสีทึบ เช่น สีน้ำเงินหรือแดง กว้างประมาณ ๑ ฟุต ที่ขอบผ้าทึบจะมีหูผูกติดอยู่ช่วงละ ๑ ฟุต สำหรับซึงให้ตั้ง ในพื้นที่ส่วนบนของจอผ้าขาวมักจะเขียนชื่อของคณะหนังไว้ชัดเจน ที่กรอบจอประดับด้วยผ้าสีต่างๆ

ภายในโรงหนังยังมีอุปกรณ์อื่นๆ อีก เช่น

ปลีตอ (ไฟ) สำหรับให้แสงสว่าง แต่เดิมใช้ตะเกียงน้ำมันไขสัตว์ น้ำมันมะพร้าว หรือตะเกียงเจ้าพายุ ปัจจุบันใช้หลอดไฟฟ้ากลมขนาด ๓๐๐ - ๕๐๐ แสงเทียน หลอดไฟจะแขวนจากหลังศาลงมาห้อยอยู่ข้างหน้านายหนัง สูงประมาณศีรษะของนายหนัง ขณะนั่งตรง หลอดไฟจะมีแผ่นไม้บังมิให้แสงสว่างมาด้านหลัง ส่วนด้านหลังของแผ่นไม้จะผูกไมโครโฟนติดไว้

เครื่องขยายเสียง แต่เดิมนายหนังจะต้องใช้ปากเปล่าพากย์หนัง นายหนังจึงต้องเป็นคนเสียงดังมาก ต่อมาจึงมีการใช้เครื่องขยายเสียงช่วยผ่อนแรงให้นายหนังได้มาก

บาแตปีแซ (หยวก) หยวกคือลำต้นของกล้วย วายังกูและมีหยวกไว้เป็นท่อนๆ เพื่อปักรูปหนัง แต่ละโรงจะมีหยวก ๓ ท่อน ท่อนหนึ่งเป็นท่อนยาววางไว้หลังผ้าจอตรงหน้า นายหนังเพื่อปักรูปเวลาแสดง อีกสองท่อนเป็นท่อนสั้นวางไว้ด้านซ้ายและขวาของนายหนัง ผีกหัดคอยจัดลำดับรูปและรับส่งรูปในขณะที่แสดงอยู่ ตลอดจนจัดรูปเข้าแผงเมื่อแสดงเสร็จแล้ว

กาจะวอแย (เครื่องดนตรี) เครื่องดนตรีวายังกูละ มี ซูแน (เป็ชวา) มือดู (กลองสองหน้า) มือแน (กลองแขก) มือตอเมาะ (ทับ) บูเวากหรือจิง (ฉิ่งหรือฉาบเล็ก) มง (ฆ้องคู่) บูเวาะตง - เตง (โหม่ง) และตีอโป๊ะ (ไม้เคาะจิ้งหะ) ดนตรีที่ใช้ประกอบนี้จะบรรเลงตอน โหมโรงและจะบรรเลงสลับไปตลอดการแสดง เว้นตอนเจรจาจะหยุดบรรเลง

ฉาก ฉากจะเป็นฉากนามธรรมที่ต้องอาศัยการพากย์บอกผู้ชมว่าฉากนี้เป็นสถานที่ใด เวลาใด แต่มีรูปหนังบางรูปที่ทำเป็นรูปธรรมขึ้นบ้าง เช่น รูปต้นไม้ใหญ่แทนฉากป่า รูปปราสาทแทนเมือง รูปกระท่อมแทนหมู่บ้าน บางครั้งใช้เทคนิคของการเล่นเงาเพื่อสร้างบรรยากาศในฉาก เช่น หรีไฟให้สลัวๆ เป็นฉากกลางคืน หรือการทำให้เงารูปหนังปรากฏบนจอในลักษณะพรั่มัวในขอบของกฏผีหรือวิญญาณ กำหนดส่วนบนของจอส่วนบนหมายถึงสวรรค์ ใช้สำหรับเวลาตัวละครเหาะเหินเดินอากาศ เป็นต้น

องค์ประกอบอื่นๆ

โอกาส เวลา และสถานที่ที่แสดง งานแสดงของวายังกูละส่วนใหญ่เป็นงานรื่นเริง ซึ่งแต่ละงานจะมีช่วง ๒ คืน ๓ คืน ถึง ๗ คืน บางครั้งก็แสดงเพื่อแก้บน อาจจะมีเพียงคืนเดียว หรืออาจได้รับการเรียกร้องให้แสดงจนจบเรื่อง บางเรื่องก็ใช้เวลาถึง ๓ - ๔ คืน

ธรรมเนียมในการแสดง

การลำดับชั้นตอนในการแสดง จะเริ่มแสดงเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ นาฬิกา มิดนตรีบรรเลงเพลงเป็นการโหมโรงอยู่ระยะหนึ่งเพื่อเรียกผู้ชม หนังชาวจะใช้รูปกุนงอันออก

มาปักไว้กลางจอ หลังจากโหมโรงจะแสดงเบิกโรง โดยให้ฤๅษี หรือมหาบิดู (มหาภิกขุ) ออกมาว่าคาถา จากนั้นทศกัณฐ์ออกชมเมือง (หากแสดงเรื่องรามเกียรติ์) พระราม พระลักษมณ์ออกมาปรึกษาเรื่องบ้านเมืองที่ห้องพระโรง ตัวตลกออก แล้วดำเนินเรื่องราวต่อไป ถ้าเป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ อื่นๆ ก็จะให้เจ้าเมืองออกมาปรึกษาหารือกับเหล่าเสนาหรืออำมาตย์ (ตัวตลก) แล้วดำเนินเรื่องต่อไปเช่นเดียวกัน

การเลือกรูปในการแสดง ในการแสดงแต่ละเรื่องถ้าเป็นเรื่องพื้นๆ ธรรมดาทั่วไปจะใช้รูปหนังซ้ำๆ กัน เช่น พระเอก นางเอก ตัวโกง ผู้ร้าย หรือตัวประกอบอื่นๆ ตามเนื้อเรื่องแต่จะมีตัวตลก เสาะไซ้ะ เวาะเยาะ สะอิ สะมะ และไอ้เท่งเสมอ ถ้าแสดงเรื่องโบราณหรือรามเกียรติ์ นอกจากตัวตลกดังกล่าวแล้ว จะมีเทวดา ซึ่งนิยมรูปหนังชวาหรือเลียนแบบรูปเทวดาของชวา รูปศรীরามอ ลักษณะนอ ลีตีเทวี และหนูแม เป็นต้น

การเลือกเรื่องที่แสดง ถ้าเป็นเรื่องแก่นและเรื่องโบราณจะแสดงเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนเรื่องอื่นๆ นายหนังจะเลือกแสดงตามความนิยมของสังคมในท้องถิ่นนั้นๆ